

Date: 1st November-2025

TIJORAT BANKLARIDA KREDIR PORTFOLIO SHAKLLANTIRISH VA BOSHQARISH

Mo'minjonova Manzura Kamolovna

Toshkent davlat Iqtisodiyot
universiteti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada tijorat banklarida kredit portfelini shakllantirish va boshqarish jarayonining nazariy hamda amaliy jihatlari yoritilgan. Unda kredit portfeli tuzilmasi, uning sifat ko'rsatkichlari, risklarni baholash usullari va ularni samarali boshqarish mexanizmlari tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada zamonaviy bank tizimida kredit siyosatining ahamiyati, mijozlarning to'lov qobiliyatini baholash mezonlari hamda kredit monitoringining o'rnini ko'rsatib berilgan. Muallif tijorat banklari kredit portfeli barqarorligini ta'minlash uchun innovatsion yondashuvlar, raqamli texnologiyalar va risklarni diversifikatsiyalash strategiyalarining o'rnini haqida ilmiy xulosalar beradi. Tadqiqot natijalari asosida kredit portfelini boshqarish samaradorligini oshirishga qaratilgan takliflar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: kredit portfeli, tijorat banki, risklarni boshqarish, kredit siyosati, moliyaviy barqarorlik, diversifikatsiya, kredit riski, aktivlar sifati, raqamli texnologiyalar, kredit monitoringi

Аннотация: В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты формирования и управления кредитным портфелем в коммерческих банках. Раскрыта структура кредитного портфеля, показатели его качества, методы оценки рисков и механизмы их эффективного управления. Особое внимание уделено значению кредитной политики в современной банковской системе, критериям оценки платежеспособности клиентов и роли кредитного мониторинга. Автор делает акцент на внедрении инновационных подходов, цифровых технологий и стратегий диверсификации рисков для обеспечения устойчивости кредитного портфеля. По результатам исследования предложены рекомендации по повышению эффективности управления кредитным портфелем.

Ключевые слова: портфель, коммерческий банк, управление рисками, кредитная политика, финансовая устойчивость, диверсификация, кредитный риск, качество активов, цифровые технологии, кредитный мониторинг

Annotation: This article explores the theoretical and practical aspects of credit portfolio formation and management in commercial banks. It discusses the structure and quality indicators of the credit portfolio, risk assessment methods, and effective management mechanisms. The study emphasizes the importance of credit policy in the modern banking system, client creditworthiness assessment criteria, and the role of credit monitoring. The author highlights innovative approaches, digital technologies, and risk diversification strategies as key factors in maintaining credit portfolio stability. Based on the research

Date: 1st November-2025

results, recommendations are proposed to improve the efficiency of credit portfolio management in commercial banks.

Keywords: credit portfolio, commercial bank, risk management, credit policy, financial stability, diversification, credit risk, asset quality, digital technologies, credit monitoring

Kirish. Bozor iqtisodiyoti sharoitida tijorat banklari mamlakat moliya tizimining eng muhim bo'g'inlaridan biri hisoblanadi. Ular iqtisodiyotning turli tarmoqlarini moliyaviy resurslar bilan ta'minlash, investitsiya jarayonlarini qo'llab-quvvatlash hamda aholining pul mablag'larini samarali boshqarish orqali iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi. Tijorat banklarining asosiy faoliyat yo'nalishlaridan biri kreditlash jarayoni bo'lib, u nafaqat bankning daromad manbai, balki uning moliyaviy xavfsizligi va barqarorligining muhim ko'rsatkichidir. Shu boisdan bankning kredit portfelini shakllantirish va boshqarish masalasi bugungi kunda dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Kredit portfeli — bu bank tomonidan berilgan barcha kreditlarning umumiy yig'indisi bo'lib, u kredit turlari, muddatlari, foiz stavkalari, ta'minot shakllari va mijozlar toifalari bo'yicha tasniflanadi. Mazkur portfelning sifati va tuzilmasi bank faoliyatining barqarorligi, foydaliligi va moliyaviy xavf darajasini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Shu sababli har bir tijorat banki kredit portfelini shakllantirishda risklarni diversifikatsiya qilish, kredit siyosatini optimallashtirish va nazorat mexanizmlarini kuchaytirish orqali samaradorlikka erishishga intiladi.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida moliya-bank tizimini modernizatsiya qilish, xalqaro standartlarga mos risk-menejment tizimlarini joriy etish, kredit faoliyatining shaffofligini oshirishga qaratilgan islohotlar amalga oshirilmoqda. Buning natijasida banklar faoliyatida raqamli texnologiyalarni keng qo'llash, avtomatlashtirilgan tahlil tizimlarini joriy etish hamda kredit portfellarini tahlil qilish va monitoring qilish imkoniyatlari kengaydi. Shu bilan birga, iqtisodiy o'sish sur'atlari, pandemiya oqibatlari, global moliyaviy beqarorlik va foiz siyosatidagi o'zgarishlar banklarning kredit risklarini boshqarishdagi yondashuvlarini yanada takomillashtirishni talab qilmoqda.

Asosiy qism. Kredit portfeli bilan ishlashda asosiy maqsad – bankning foyda olish imkoniyatlarini oshirgan holda kredit riskini minimal darajada ushlab turishdir. Buning uchun kredit portfelini tahlil qilish, baholash va optimallashtirish bo'yicha samarali strategiyalar ishlab chiqish zarur. Bunda mijozlarning to'lov qobiliyatini aniqlash, kredit shartlarini individual baholash, garov qiymatini to'g'ri belgilash hamda kreditlarni monitoring qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur maqolada tijorat banklarida kredit portfelini shakllantirish va boshqarishning nazariy asoslari, amaliy mexanizmlari hamda ularning samaradorligini ta'minlash yo'llari tahlil qilinadi. Shuningdek, milliy bank tizimida kredit portfeli sifatini oshirish, risklarni kamaytirish va barqaror moliyaviy natijalarga erishish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi. Maqola tijorat banklari mutaxassisleri, moliyaviy tahlilchilar,

Date: 1st November-2025

iqtisodiyot yo'nalishidagi tadqiqotchilar uchun ilmiy va amaliy ahamiyatga ega bo'lib, bank menejmenti jarayonlarini yanada chuqurroq anglashga yordam beradi.

Tijorat banklari iqtisodiyotning barqaror faoliyat yuritishida muhim moliyaviy institut sifatida alohida o'rin egallaydi. Ularning asosiy vazifasi iqtisodiyotning real sektorini kredit resurslari bilan ta'minlash, aholi jamg'armalarini jalb etish, investitsion loyihalarni moliyalashtirish va pul aylanish jarayonlarini tartibga solishdan iboratdir. Shu jihatdan tijorat banklarining samarali faoliyati bevosita kredit siyosatiga, ya'ni kredit portfelining shakllanishi va uni oqilona boshqarish tizimiga bog'liq bo'ladi. Kredit portfeli bank aktivlarining eng muhim tarkibiy qismi bo'lib, u bank foydasining asosiy manbai, shu bilan birga eng yuqori risk manbasi ham hisoblanadi. Shuning uchun banklar uchun kredit portfeli sifatini saqlab qolish, uning rentabelligini oshirish va risklarni kamaytirish bir vaqtning o'zida strategik ahamiyatga ega vazifadir.

Kredit portfeli mohiyatan bank tomonidan berilgan barcha kreditlarning yig'indisidan iborat bo'lib, ular turli mezonlar asosida tasniflanadi. Kreditlarning muddati, maqsadi, ta'minoti, foiz stavkasi, mijoz turi yoki kredit turlari bo'yicha tuzilishi bank portfelining xilma-xilligini belgilaydi. Kredit portfelining to'g'ri shakllantirilishi bankning risklarini kamaytirish, foydasini ko'paytirish va likvidlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Shu boisdan tijorat banklari o'z kredit siyosatini ishlab chiqishda iqtisodiy sharoit, raqobat muhiti, foiz siyosati, mijozlar ehtiyoji va davlat tomonidan belgilangan normativ talablarni hisobga oladi.

Bank kredit portfelining samarali boshqarilishi bir necha bosqichlardan iborat bo'ladi. Dastlab, bank strategik maqsadlariga mos ravishda kredit siyosatini ishlab chiqadi. Kredit siyosati kredit berish shartlari, foiz stavkalari, risklarni baholash usullari, garov turlari, kredit turlari va ularning hajmi bo'yicha aniq yo'nalishlarni belgilaydi. Keyingi bosqichda bank kredit portfelining shakllanish jarayonini tashkil etadi. Bu jarayonda bank turli soha va tarmoqlarga, yuridik va jismoniy shaxslarga beriladigan kreditlar miqdorini belgilaydi. Shuningdek, portfel diversifikatsiyasi, ya'ni kreditlarni turli iqtisodiy tarmoqlarga, mintaqalarga va mijoz toifalariga taqsimlash orqali risklarni kamaytirish muhim ahamiyatga ega. Diversifikatsiya qilingan kredit portfeli moliyaviy beqarorlik sharoitida bankning barqarorligini saqlab qolishga yordam beradi.

Kredit portfelini boshqarishda risklarni baholash va monitoring qilish markaziy o'rinni egallaydi. Kredit riski — bu qarz oluvchining o'z majburiyatlarini o'z vaqtida bajarmaslik ehtimoli bilan bog'liq moliyaviy yo'qotish xavfidir. Shu sababli banklar kredit berishdan oldin mijozning to'lov qobiliyatini chuqur tahlil qiladi, uning moliyaviy holati, biznes-rejasi, daromad manbalari va garov ta'minotini o'rganadi. Bunda xalqaro amaliyotda qo'llaniladigan "5C" (Character, Capacity, Capital, Collateral, Conditions) tamoyili asosida qarorlar qabul qilinadi. Ushbu tamoyil mijozning ishonchliligi, moliyaviy imkoniyatlari, kapital salohiyati, garovining qiymati va iqtisodiy sharoitlarini tahlil qilishni nazarda tutadi.

Kredit portfeli sifatini saqlashda doimiy monitoring muhim omil hisoblanadi. Kredit monitoringi kreditlar qaytarilish holatini, qarz oluvchining moliyaviy ahvolidagi

Date: 1st November-2025

o'zgarishlarni, garov qiymatini va to'lov intizomini muntazam nazorat qilish orqali amalga oshiriladi. Monitoring natijalari asosida bank kredit portfelini qayta ko'rib chiqadi, zarur hollarda qayta moliyalashtirish, restrukturizatsiya yoki kredit shartlarini o'zgartirish choralari ko'radi. Bu esa bankni kutilmagan yo'qotishlardan himoya qiladi va aktivlar sifatini yaxshilaydi.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda tijorat banklari faoliyatida kredit portfeli bilan ishlash bo'yicha muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, raqamli texnologiyalar asosida kredit tahlil tizimlari, avtomatik reyting baholash dasturlari va risk-menejment tizimlari joriy etilmoqda. Bu yangiliklar kredit risklarini tezkor aniqlash, ma'lumotlarni avtomatlashtirilgan tarzda tahlil qilish va qaror qabul qilish jarayonlarini soddalashtirish imkonini bermoqda. Shuningdek, Markaziy bank tomonidan kredit portfeli sifati, konsentratsiya darajasi va risklarni boshqarish bo'yicha qat'iy me'yoriy talablar belgilangan. Bularning barchasi bank sektorining barqarorligini oshirishga qaratilgan.

Kredit portfelining barqarorligini ta'minlashda diversifikatsiya strategiyasi alohida o'rin tutadi. Agar bank kreditlarini faqat bitta soha yoki mijoz turiga yo'naltirsa, bu holatda risklarning to'planishi va yo'qotish xavfi ortadi. Shu sababli, kreditlarni turli tarmoqlarga taqsimlash orqali risklarni muvozanatlashtirish eng samarali usullardan biri hisoblanadi. Masalan, sanoat, qishloq xo'jaligi, xizmat ko'rsatish va iste'mol kreditlari o'rtasidagi balansni saqlash kredit portfeli sifati va bankning likvidligini ta'minlaydi.

Kredit portfeli boshqaruvida xalqaro amaliyotdan o'rganish lozim bo'lgan jihatlar ko'p. Masalan, Basel III standartlariga muvofiq, tijorat banklari kredit risklari, kapital yetarliligi va likvidlik darajasini qat'iy nazorat ostida ushlab turishlari kerak. Ushbu standartlar asosida banklar kapital zaxiralarini risk darajasiga mos ravishda shakllantiradi va stress-testlar o'tkazadi. Bu yondashuvlar O'zbekiston bank tizimi uchun ham dolzarb ahamiyatga ega bo'lib, ularni bosqichma-bosqich milliy sharoitga moslashtirish bank sektorining barqaror o'sishini ta'minlaydi.

Kredit portfeli boshqaruvi jarayonida inson omili, ya'ni bank xodimlarining malakasi, tahlil qilish ko'nikmalari va axloqiy mas'uliyati ham muhim rol o'ynaydi. Kredit bo'limlari mutaxassislari har bir mijoz bilan alohida yondashuv asosida ishlashi, tahlil natijalariga asoslangan holda qaror qabul qilishi lozim. Shu bilan birga, bank ichki auditi va komplayens nazorati tizimlari ham kredit portfeli sifatini nazorat qilishda muhim vosita hisoblanadi.

Tijorat banklarida kredit portfelini shakllantirish va boshqarish jarayoni murakkab, ammo bank faoliyatining eng muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Bu jarayon faqat kredit berish bilan cheklanmay, balki risklarni baholash, monitoring qilish, qayta tahlil qilish va strategik qarorlar qabul qilish bosqichlarini o'z ichiga oladi. Samarali boshqarilgan kredit portfeli bankning moliyaviy barqarorligini, mijozlar ishonchini va butun moliya tizimining sog'lom rivojlanishini ta'minlaydi. Shuning uchun tijorat banklari uchun kredit portfelini shakllantirishda ilmiy asoslangan yondashuv, zamonaviy tahlil texnologiyalari, xalqaro standartlar va professional boshqaruv madaniyatining uyg'unligi muhim ahamiyat kasb etadi.

Date: 1st November-2025

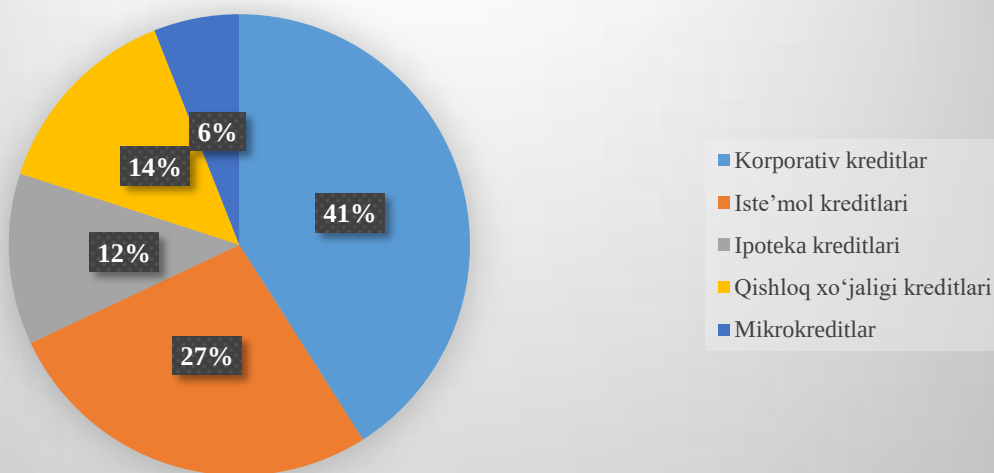
1. Jadval. Tijorat banklarining kredit portfeli tarkibi (2022–2024-yillar)

Ko'rsatkichlar (mlrd so'mda)	2022-yil	2023-yil	2024-yil	O'sish sur'ati (%) 2022–2024
Iste'mol kreditlari	21 500	27 800	34 200	59,0
Korporativ kreditlar	45 300	48 500	52 700	16,4
Qishloq xo'jaligi kreditlari	12 400	14 200	17 600	41,9
Ipoteka kreditlari	9 800	12 100	15 700	60,2
Mikrokreditlar	3 700	5 200	7 400	100,0
Umumiy kredit portfeli hajmi	92 700	107 800	127 600	37,6

1.Diagramma. Tijorat banklari kredit portfeli tuzilmasining 2024-yildagi foiz nisbati

Taqsimot	
Korporativ kreditlar	41%
Iste'mol kreditlari	27%
Ipoteka kreditlari	12%
Qishloq xo'jaligi kreditlari	14%
Mikrokreditlar	6%

**Tijorat banklari kredit portfeli tuzilmasining
2024-yildagi foiz nisbati**

2024-yil uchun tuzilgan kredit portfeli tuzilmasi bo'yicha diagrammada korporativ kreditlarning ulushi 41 foizni tashkil etgani, tijorat banklari hanuzgacha yirik korporativ mijozlarga asosiy e'tibor qaratayotganini bildiradi. Biroq, iste'mol va ipoteka kreditlarining ortib borayotgan ulushi banklar strategiyasining bosqichma-bosqich diversifikatsiyalanayotganini ko'rsatadi. Bu holat kredit risklarini kamaytirish va bank daromad manbalarini kengaytirish imkonini beradi.

Korporativ kreditlar ulushi biroz pasaygan bo'lsa-da, hajm jihatidan hali ham asosiy o'rinni egallab turibdi. Bu esa yirik ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish korxonalarining

Date: 1st November-2025

moliyalashtirish manbalariga bo'lgan ehtiyoji yuqoriligidan dalolat beradi. Shu bilan birga, qishloq xo'jaligi kreditlari 41,9 foizga o'sib, davlatning agrar sektorni qo'llab-quvvatlash siyosati samarali kechayotganini ko'rsatadi.

Mikrokreditlar hajmi 100 foizga oshgani esa banklarning kichik biznes va tadbirkorlikni moliyaviy qo'llab-quvvatlashdagi faolligini bildiradi. So'nggi yillarda mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatish tizimining takomillashuvi, ayniqsa ayollar va yosh tadbirkorlar uchun soddalashtirilgan kredit mahsulotlarining paydo bo'lishi bu segmentni sezilarli o'sishga olib kelgan.

Yuqoridagi solishtirma tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston tijorat banklari kredit portfellarini shakllantirish va boshqarish borasida so'nggi yillarda sezilarli ijobiy natijalarga erishgan. Portfelning umumiy hajmi, tuzilmasi va diversifikatsiya darajasi barqaror o'sib bormoqda. Raqamli texnologiyalar joriy etilishi, avtomatlashtirilgan tahlil tizimlari, kredit monitoringining kuchaytirilishi hamda risk-menejment standartlarining takomillashuvi kredit portfeli sifatini yaxshilashda asosiy omil bo'lib xizmat qilmoqda.

Shunga qaramay, kredit portfelini boshqarish jarayonida ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, kredit risklari va qaytmaslik ko'rsatkichlarini kamaytirish, kreditlarning sohaviy konsentratsiyasini balanslashtirish, garov siyosatini optimallashtirish va inson omiliga bog'liq subyektiv qarorlarni qisqartirish zarur. Shu bois tijorat banklari o'z kredit siyosatini xalqaro Basel III standartlariga mos ravishda yanada takomillashtirishi, kredit tahlilida sun'iy intellekt va "big data" texnologiyalarini joriy etishi lozim.

Natijada, kredit portfelini oqilona shakllantirish va samarali boshqarish tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini ta'minlaydi, iqtisodiy o'sish sur'atlarini oshiradi va mamlakat moliya tizimining mustahkamligini kuchaytiradi.

Tijorat banklarida kredit portfolio shakllantirish va boshqarish mavzusidagi maqolaga xulosa kerak

Xulosa. Tijorat banklarida kredit portfelini shakllantirish va uni samarali boshqarish jarayoni bank faoliyatining eng muhim, strategik va murakkab yo'nalishlaridan biridir. Kredit portfeli bankning asosiy aktiv qismini tashkil etadi hamda uning foydalilik darajasi, moliyaviy barqarorligi va raqobatbardoshligini belgilovchi asosiy ko'rsatkich hisoblanadi. Shu sababli bank faoliyatida kredit siyosatini to'g'ri ishlab chiqish, kreditlash jarayonlarini puxta tashkil etish, risklarni diversifikatsiya qilish va portfelni muntazam tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida tijorat banklarining kredit faoliyatini modernizatsiya qilish, risk-menejment tizimini kuchaytirish va xalqaro standartlarga moslashtirish yo'nalishida keng ko'lamli islohotlar amalga oshirildi. Bank sektorida raqamli texnologiyalarni joriy etish, kreditlarni avtomatlashtirilgan tarzda baholash, qarz oluvchilarning to'lov qobiliyatini tahlil qilish tizimlarini takomillashtirish natijasida kredit portfeli sifati sezilarli darajada yaxshilanmoqda. Shu bilan birga, banklar o'z kredit siyosatida korporativ mijozlar bilan bir qatorda kichik biznes, tadbirkorlik va aholining kreditga bo'lgan talabini ham qondirishga yo'naltirilgan yangi mahsulotlarni taklif etmoqda.

Date: 1st November-2025

Amaliy tajriba shuni ko'rsatadiki, tijorat banklarida kredit portfelini boshqarishda asosiy e'tibor nafaqat hajmni oshirishga, balki sifat ko'rsatkichlarini yaxshilashga qaratilishi zarur. Chunki foydali, ammo yuqori xavfli kreditlar bank uchun uzoq muddatda moliyaviy beqarorlikka olib kelishi mumkin. Shu sababli kredit siyosatida muvozanat tamoyiliga amal qilish, ya'ni foyda va xavf o'rtasidagi optimal nisbatni topish muhimdir.

Kredit portfeli samaradorligini oshirishda quyidagi yo'nalishlar ustuvor ahamiyatga ega: kredit tahlilining avtomatlashtirilgan tizimlarini rivojlantirish, "big data" va sun'iy intellekt asosidagi risk-baholash modellarini joriy etish, kreditlarni sug'urtalash mexanizmlarini kengaytirish hamda xodimlar malakasini oshirish. Shuningdek, xalqaro tajribaga tayangan holda Basel III standartlarini bosqichma-bosqich milliy amaliyotga tatbiq etish bank tizimining barqarorligini ta'minlaydi.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, tijorat banklarida kredit portfelini shakllantirish va boshqarish nafaqat bank daromadining asosiy manbai, balki iqtisodiy o'sishning muhim omilidir. Bank kreditlari orqali ishlab chiqarish hajmi kengayadi, yangi ish o'rinlari yaratiladi, tadbirkorlik subyektlari faoliyati faollashadi va aholining moliyaviy imkoniyatlari oshadi. Shu sababli, kredit portfelining sifatli boshqaruvi mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida strategik ahamiyat kasb etadi. Tijorat banklari ushbu jarayonda puxta tahlil, zamonaviy boshqaruv yondashuvlari va texnologik innovatsiyalarni uyg'unlashtirgan holda harakat qilsa, ular nafaqat o'z barqarorligini mustahkamlaydi, balki butun moliya tizimining ishonchliligini oshirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR:

1. Saidkhanova S. "Вопросы автоматизации процессов управления проблемными кредитами в коммерческих банках" — 2021, Tashkent State University of Economics (ilmiy maqola / jurnali).
2. Kuzmina S.N. "Методы управления кредитным портфелем банков и классификация качества активов" — 2023, Herald (Kokand State University ilmiy jurnali).
3. Venugopal S. K. "Loan Portfolio Management and Bank Efficiency" — 2024, Economics (MDPI).
4. Amato A., Osterrieder J. R., Machado M. R. "How can artificial intelligence help customer intelligence for credit portfolio management? A systematic literature review" — 2024, International Journal of Information Management Data Insights (Elsevier).
5. Lamichhane B. D. "Credit Portfolio Management in Nepalese Microfinance Institutions (MFIs): A Shifting Guide to Credit Risk Management" — 2023, ilmiy maqola (journal article / working paper).

